

Etnografska zbirka Muzeja grada Koprivnice od svojih početaka do danas

Na prijedlog koprivničkog knjižara i tiskara Vinka Vošickog 1945. godine osnovan je Odbor za osnivanje Muzeja grada Koprivnice. Budući da je osnovni preduvjet za osnivanje muzeja bio, i još uvijek jest, postojanje zbirke, već iste godine počelo je sakupljanje predmeta koji će tvoriti prije svega kulturnopovijesnu i etnografsku zbirku. Za smještaj zbirke odabrana je zgrada bivše oružane, a ubrzo su u muzej počeli pristizati i prvi etnografski predmeti. Bili su to licitarski kalupi, kolovrati i preslice. Prva preslica koja je poklonjena imala je urezanu godinu 1820, a nabavljena je u Torčecu. Ova preslica je zametak danas jednog od najljepšeg i najbrojnijeg dijela etnografske zbirke.

Među prvima bila su poklonjena i jedna drvena klijesta za čupanje dlaka. Takva klijesta su se koristila u Koprivničkim Bregima, a s njima su muškarci čupali dlake s brade i brkova. Taj običaj, poznat u Bregima, nestao je 1946. godine, a posljednji čovjek koji ih je koristio bio je Tomo Krapinec.¹ U isto vrijeme počinje izlaziti Zbornik Muzeja grada Koprivnice, a glavni urednik bio je dr. Leander Brozović, budući i prvi kustos muzeja. U Zborniku je izlazilo niz zanimljivih priloga s područja povijesti, povijesti umjetnosti i etnologije vezanih uz Koprivnicu i njenu blizu okolicu. U svakom broju je obavezno dat kratak izvještaj o toku pripremnih radova za osnivanje muzeja. U okviru tih radova, glavna su nastojanja bila usmjerena da se Odbor za osnivanje muzeja izbori za zgradu stare oružane.

Paralelno je tekao rad na uređivanju fototeke tj. sakupljanju fotografija starih kulturnih spomenika, seoske i gradske arhitekture, građana i predmeta.

Redovan prilog u Zborniku bio je »ISKAZ darovatelja muzeju grada Koprivnice«. U njemu su navedena imena svih onih koji bi do izlaska tog broja Zbornika, darovali muzeju bilo vrijedan predmet ili novac.

Od 1947. godine počele su se sakupljati i knjige štampane u koprivničkim tiskarama.²

Od prve odluke i akcije o svjesnom sakupljanju i čuvanju kulturne i narodne baštine do otvaranja muzeja trebalo je čekati šest godina. Na dan ustanka u Hrvatskoj 1951. godine je muzej svečano otvoren uz prisustvo brojnih visokih uzvanika, predstavnika raznih institucija i kulturnih radnika iz Hrvatske, Slovenije pa i drugih krajeva Jugoslavije. A za smještaj muzeja je konačno adaptirana kuća dr. Sulimanovića.

Stalni postav bio je smješten na prvom katu kuće, tematski raspoređen u četiri prostorije. Zbog skućenog prostora, u toj prvoj postavi našlo se malo etnografskih predmeta. Među njima je bio najznačajniji jedan veliki lonac iz godine 1847. i vrč (koršov) iz 1786. godine.³

Muzej je preseljen u zgradu bivšeg suda (Trg L. Brozovića 1) 1964. godine, a 1975. je dobio novi postav u kojem su svoje mjesto dobili vrijedni i brojni etnografski predmeti. Bili su smješteni u prvoj prostoriji, grupirani po pojedinim tematskim područjima. Na policama je bio izložen velik broj keramičkih posuda (čupova, lonaca, protvana, pekva). Drugu cjelinu činili su predmeti vezani uz preradu lana i konoplje i tekstilni proizvodi (ručnici, jastučnice, dijelovi narodnih nošnji iz Delova, N. Podravskog i K. Ivanca) sa škrinjama u kojima su se čuvali.

U trećoj grupi nalazili su se predmeti vezani uz vinogradarstvo i vino (barilci, drvene posude, jedna vrata od klijeti) te fotografije preše za grožđe, predstavljen je bio i dio seoskog namještaja (stol, stolica, klupa, zidna polica) s drvenim posuđem i predmetima koji su služili u kućanstvu i gospodarstvu (mužar, ribež, lampaš, sviječnjaci, korito, mutilnica, kibla, runjač). Postav je ponovo mijenjan 1981. godine, a etnografski predmeti su i u njemu zauzimali značajno mjesto.

U međuvremenu, zbirci smještenoj u samoj zgradi muzeja pridružile su se i dvije manje zbirke smještene van matične zgrade. Prva je otvorena 1976. godine u sklopu Podravkinog rekreacijskog centra smještenog na Sulimanovićevom brijegu. Cijeli kompleks uključuje dva ugostiteljska objekta smještena u nove gradnje rađene po uzoru na staro, pučko graditeljstvo (klijet i štagalj). Treći objekt je klijet koja je preseljena sa svoje prvobitne lokacije, a potječe s početka 18. st. Kao takva ona predstavlja ne samo vrijedan i rijedak primjer tipične bilogorske klijeti, već i jedan od malobrojno sačuvanih primjera tradicijskog graditeljstva ovog kraja uopće. U klijeti su izloženi etnografski predmeti vezani uz vinogradarstvo. No, sama zbirka je posjetiocima bila dostupna svega nekoliko mjeseci nakon otvorenja.

Druga zbirka je otvorena 1978. godine u selu Đelekovec. Potrebu za zbirkom pokrenuli su mještani sela prije pa se već 1975. g. počeo sakupljati materijal. Mjesna zajednica Đelekovec je osigurala prostorije za smještaj zbirke i dio materijalnih sredstava za uređenje, a radnici i stručnjaci MGK radili su na izboru i postavi zbirke. To je bila jedna od prvih zbirki takve vrste u ovoj općini. Cijela zbirka smještena je u četiri prostorije prema tematikama (kulturnopovijesna, etnografska, NOB, memorijalna soba M. P. Miškine i M. Viriusa). U jednoj prostoriji smješteni su etnografski predmeti. Tu se nalaze predmeti vezani za obradu lana i konoplje, natkani vilani i ručnici, lonci i čupovi te predmeti za ognjište. Iako nepotpuna, ona daje uvid u život sela i njegovih mještana kakav je bio nekada.

U periodu od 1951. od kada je otvoren, pa do kraja 1987. u muzeju nije bilo etnologa, ali su se o tom dijelu zbirke brinuli ostali stručnjaci muzeja. Od L. Brozovića koji je počeo sa sakupljanjem, taj posao su kasnije preuzeli F. Horvatić, S. Kolar i J. Fluksi. Tokom svih tih godina radilo se na stalnom nadopunjavanju i kompletiranju zbirke vrijednim i rijetkim primjercima materijalne kulture podravskih sela, pa danas nakon 40 godina kontinuiranog sakupljanja i brige na očuvanju etnografske građe, zbirka sadrži oko dvije tisuće muzejskih predmeta.

Ali rad na sakupljanju muzejske građe tek je jedan od mnogobrojnih poslova koji se obavljaju u muzeju. Nakon njega slijedi znanstvena obrada materijala i na kraju njegova prezentacija u vidu izložbi i preko publikacije. Tako je i naša etnografska građa bila povremeno izlagana i na taj način dostupna građanima. Priređivane su povremene tematske izložbe. U poslovnim prostorima »Podravke« bili su izloženi primjerci preslica, poculica i predmeta s motivima srca. U okviru zajedničke akcije muzeja SZ Hrvatske, okupljenih u Muzejskom društvu SZ Hrvatske, bile su održane izložbe »Keramika u SZ Hrvatskoj« 1980. godine i »Tradicionalno oblikovanje i ukrašavanje drva« 1987. g.

Na Dan muzeja, 18. 5. 1988. g., u prostorijama muzeja bila je otvorena izložba »Tekstilno rukotvorstvo kopriwničke Podravine«.

Putem tih izložbi građani ovog grada su se mogli upoznati s tek manjim dijelom bogatog etnografskog nasljeđa pohranjenog u našoj ustanovi.

Cijelu zbirku nadopunjuje i bogata fototeka. Sa preko 600 fotografija dokumentirani su mnogi elementi materijalnog i duhovne kulture ovog kraja snimljeni u toku terenskog rada. Na mnogobrojnim fotografijama zabilježeni su posljednji primjeri pučkog graditeljstva (kuća, štagljeva, hambara, koševa, bunara), starih obrta (kovača, ugljenara, splavara, tokara) te predmeta koji se zbog bilo kojeg razloga nisu mogli dopremiti u muzej.

Svi sakupljeni predmeti etnografske zbirke izrađeni su od različitog materijala, a najzastupljeniji su: drvo, metal, tekstil, glina, koža, slama. Većina tih materijala bila je seljaku lako dostupna, uzimali su ih direktno iz prirode, obrađivali i oblikovali prema potrebi. Neke manje dostupne dobivali su razmjnom dobara od drugih, ali je većina predmeta nastala kao proizvod kućne radinosti. Svaki seljak ih je izrađivao u toku svog slobodnog vremena i za potrebe svog domaćinstva. Ima i obrtnih proizvoda.⁴

Zbog lakše preglednosti, sakupljeni materijal se može grupirati u manje i zaokružene cjeline prema raznim kriterijima. Ovom prilikom grupirani su prema materijalima od kojih su napravljeni, jer se tako vode i u muzeju. Na temelju te podjele izdvaja se pet grupa: proizvodi od drveta, gline, tekstila, metala i ostalih, manje zastupljenih materijala.

Zbirka drvenih predmeta jedna je od najbrojnijih u muzeju. Drvo se kao jeftin i lako dostupan materijal nastojalo višestruko iskoristiti. Upotrebljavalo se u različite svrhe, od gradnje nastambi, izrade upotrebnih predmeta, za ogrjeiv i sl. Osim toga, drvo je bilo pogodno za obradu najrazličitijim tehnikama kao što su cijepanje i kalanje, dubenje, tokarenje, bušenje, tesanje, rezbarenje. Dok su manji predmeti mogli biti izrađeni od jednog komada, veći bi nastali spajanjem više dijelova pri čemu su se koristile tehnike utora, drvenih klinova ili obruča od pruca ili metala. Drvo se i ukrašavalo urezivanjem i rezbarenjem, izrezivanjem »na pro-

boj«, tokarenjem, inkrustiranjem boje ili voska. Oblik predmeta bio je prilagođen osnovnoj namjeni, ali su bitnu ulogu odigrali i drugi činioci kao što su sama svojstva drveta, alat s kojim se radilo pa do vještine onog koji je radio.

S obzirom na namjenu ova grupa predmeta se može svrstati u nekoliko podgrupa.

Jednu grupu čine predmeti koji su služili kao pomagala u preradi lana i konoplje te pribor za tkanje. Budući da se u ovom kraju tkalo do unazad dvadesetak godina, mnoga su pomagala još do danas sačuvana. Najbrojnije od svih su **preslice**. Sakupljeno ih je oko dvjestotinjak, a među njima se može naći veoma lijepih, vrijednih i starih primjera. Preslice su najčešće izrađivali momci i poklanjali ih djevojkama kao izraz svoje ljubavi, a izrađivali su ih i očevi i djedovi jer su se djevojčice veoma rano upoznavale s vještinom predenja. Primjerci preslica u muzeju skupljeni su u selima kopriwničke i đurđevačke općine, a najviše ih ima iz istočnih dijelova (Virje, Novigrad, Đurđevac). Od ostalih predmeta naročito se ističu svojom ljepotom oblika i ukrasa. Nakon dugogodišnjeg sakupljanja i proučavanja J. Fluksi je izdvojio dva osnovna tipa preslica koja bi bila zastupljena u najvećoj mjeri. Kopljasti tip koji je najbrojniji, raširen je na području istočno od Koprivnice, dok je lopatasti tip češći u krajevima zapadno i sjeverozapadno od Koprivnice. Javlja se i prijelazni kopljastolopatasti tip. Od ostalih tipova, zastupljenih u manjoj mjeri, javlja se još križna preslica, češća u zapadnijim dijelovima, viličasta i zubasta.

Klijesta za čupanje dlaka u muzejskoj postavi MGK

Većina ih je izrađena krajem 19. ili početkom 20. st., a ima ih nekoliko vrlo vrijednih izrađenih početkom 19. st.

Izrađivane su od suhog drveta (lime, oraha, javora, šljive, kruške, jasena). Oblikovale su se nožem, pilom, sje-kiriom ili dlijetom da bi nakon toga bile bogato ukrašene različitim tehnikama od crtoreza, rovašenja, rezbarenja, na proboj, a rezbareni su dijelovi često bili ispunjeni inkrustacijom u crvenoj, zelenoj ili crnoj boji. Za inkrustaciju je uz boju korišten i bojeni vosak. Ukrasni motivi su maštoviti. Najčešći su geometrijski i vegetabilni, pa stilizirani životinjski ili ljudski lik, a na ponekoj se može uočiti i urezano cijelo ime ili inicijali, te stihovi nadahnuti likom one kojoj se preslica poklanjala. Poneki autor bi urezao i godinu izrade što je olakšalo točnu dataciju. Izradom i ukrašavanjem preslica ispoljio se visok stupanj umješnosti likovnog izražavanja podravskog čovjeka.⁵

Od ostalog pribora za preradu lana i konoplje sakupljene su stupe, trlice, grebeni, kolovrati i vretena, vitla, rašci, snovače, tkalačke daščice, naredi, igle i čunci te brda.

Nožna stupa je rađena ručno. Teška je i masivna jer služi za usitnjavanje grubih drvenastih dijelova lana i konoplje. Dio s kojim se »stupa« (usitnjava) masivan je i nazubljen. U daljnjoj obradi koristila se **trlica**. Obično je pričvršćena na stalak i ima drveni rezač koji se pomiče ručno. **Greben** ima oblik daske na čijem jednom kraju su pričvršćeni dugi i gusti željezni zupci. Ti zupci, šiljci, služili su za češljanje kudjelje. Neki grebeni su po površini daske ukrašeni mrežom urezanih linija. **Vretena** su jednostavnog oblika, vretenastog. Na jednom kraju zašiljena, a na drugom se proširuju u zadebljanje. To zadebljanje je ponekad osmerobridno i završava osmerobridnim šiljkom (stošcem). Preslica se koristila za taknuta za klupicu, stalak ili kolovrat na kojem se pređa odmah namatata na cijevi. Postoje mali i veliki **kolovrati**. Mali, kojeg ponegdje u ovom kraju nazivaju *cuček*; horizontalan je. Uglavnom se pokreće nožnom papučicom, a u zbirci ima jedan koji ima ručku za ručno okretanje. Veći kolovrat je vertikalni, pokreće se nožnom papučicom, a u našim selima je rjeđi. **Vitla**, na kojima se pređa namata u »štrene«, ima dvije vrste. Vertikalno ima dvije *špule* postavljene jedna iznad druge unutar četvrtastog okvira. Špule su pomične pa se time može regulirati veličina *štrene*. Druga vrsta, manjeg vitla, stoji na stalku u obliku stolčića ili križa. Samo vitlo se sastoji od dvije prečke postavljene u križ, a na svakom kraju prečke se nalazi po jedan nazubljeni klin oko kojih se pređa namata. Uz **snovaču**, kod snovanja, kao pomagalo služi i **daščica** koja ima ručku i po šest rupica sa svake strane lopatice. Kroz rupice se provlače niti pređe koje se snivaju. Srednji dio lopatice je ukrašen motivom srca izveden tehnikom »na proboj«. Njima veoma slične su **tkalačke daščice**. One su također u obliku lopatice s drškom koja se na kraju ponekad račva. Na lopatici se izmjenjuju dužice i rupice kroz koje se provlače niti pređe. Pomoću njih se pravi zjev kod tkanja uskih traka.

Svakako najkompliciraniji od svih pomagala je **tkalački stan**, zvan *nared*. On je horizontalnog tipa, drvene konstrukcije. Spojevi su drveni klinovi i utori (kod starijih tipova) ili vijci (kod novijih). Uz stan je i ostali pomoćni pribor za tkanje (čunak, ničanice, brdo, igle).

Drugu grupu čine posude. Različitih su namjena i oblika. Uglavnom su služile za čuvanje i prenošenje različitih vrsta namirnica i tekućina. Tehnike kojima su izrađivane su: tokarenje, rezbarenje, dubenje, sastavljanje od drvenih dužica i pojačane metalnim kolutovima.

Tokarene predmete su proizveli majstori tokari na svojim drvenim masivnim tokarskim strojevima. Jedan primjerak takvog stroja imamo i mi u muzeju. Tokarenjem su nastale **soljenke** (u obliku čaše na nozi i s poklopcem), **čuturice**, **zđjelice**, **tanjuri**. **Korita** i **struganjke** izrađivale su se tehnikom dubenja, a to je bio posao Cigana koritara koji su na taj način zarađivali za život.

I šuplje drvo ili panj poslužili su čovjeku za izradu nekih posuda. **Tunjek** i **bedenj** su posude za čuvanje žitarica, a **mužar** za usitnjavanje raznih plodova.

Nekoliko **pastirskih čaša** koje posjeduje muzej izrađeno je tehnikom rezbarenja.

Od drvenih dužica pojačanih obručima od pruća ili metala napravljeni su **barilci**, posude za čuvanje i nošenje vina. Oblik im je dvojak. Neki su dugoljasti i spljošteni, a drugi okrugli poput diska. Ponekad su ukrašeni

rezbarijama. **Vaganci** su bile posude širokog, kružnog dna i različite visine stranica. Njima se mjerilo žito pa su bile različitih veličina. A imale su i dvije ručke za nošenje. **Mutilnica**, također rađena od dužica, bila je visoka posuda kružnog dna, čije stranice se prema vrhu blago sužuju.

Drvo je bilo i najpogodniji materijal za izradu namještaja i ostale opreme za kuću. Veći dio namještaja (stol, stolice, klupe, škrinje) jednostavnog je oblika i izrade. Uglavnom su to masivni čak i grubi oblici bez ikakvog ukrasa. Tek na nekom od naslona stolice ili klupe nalazi se ukras na proboj (srca). Osim tih sasvim jednostavnih i neukrašenih, u zbirci ima i nekoliko predmeta vrlo lijepo ukrašenih obojenim motivima (škrinje i kreveti iz K. Ivanca). Takvi dijelovi namještaja su se koristili u zapadnijim dijelovima (K. Ivanec, Kunovec), a nabavljeni su na sajmovima kod međimurskih majstora.

Polovicom 19. st. u naša sela prodiru i neki građanski utjecaji koji se mogu uočiti i u oblicima namještaja. Uočavaju se modificirani i pojednostavljeni oblici bidermajer namještaja.

Stolice su, umjesto presvučene kožom ili platnom, bile od čistog drveta, a **klupama** je naslon ukrašen rezbarenim daščicama. Umjesto škrinja prave se **komode** (ladice). One često imaju i nastavak u obliku malog ormarića sa staklenim vratascima. Takvo pokućstvo se u ovim krajevima izrađivalo do između dva svjetska rata.⁶ I ostali dijelovi kućnog inventara su bili lijepo i bogato izrađeni i ukrašeni. **Vješalice**, **obrisačnjake** i **karniše** izrađivali su tokari. Ljepotom se ističu i **stolna ogledala** izrađena na isti način. Imaju kružno postolje s jednom nožicom na kojem stoji trodijelni okvir. Ogledalo je pričvršćeno na okvir tako da se može slobodno pomicati i okretati prema potrebi. Česti inventar kuće bile su i **zidne ure**, **raspela**, **svijećnjaci** i **lampaši**. A neophodno pomagalo bilo je **zuvač** ili **sluga** za skidanje čizama. Pomoću njega bilo je najlakše skinuti čizme uskih i dugih sara kakve su se nekada nosile. Zuvača ima jednostavnije napravljenih od jedne kratke obrađene daske ili pak složenijih s okomitim stalkom. Svi ma im je zajednički usjek na dasci u koji bi se stavljala peta čizme.

Četvrtu grupu čine razne alatke, pribor i ostala pomagala pri radu u kući, dvorištu i polju. Za rad na polju koristile su se **lopatе**, **grablje**, **rasohe**, **kose** i **voderi**. Sve one su se na polje prevozile u **drvenim kolima**. Kola su vukle krave upregnute u **jarmove**. Za preradu različitog bilja i plodova koristile su se **kobila**, **hrглаč**, **runjač**, **vejača**, **batovi** i **kopanje**, **druzgalka**. Za pripremanje hrane bili su tu **ribež**, **mlinac**, **mučkalо**, **kalupi**, **lopatice**, **batovi**. Kod pranja tekstila služile su **praljke**, **daske (tare)** i **sukači**.

Bilo je pomagala vrlo jednostavno napravljenih do onih složene konstrukcije i oblika.

U ovu skupinu uvrstila sam i **drvene stupice**, **frule**, **lule** i **bote**. Drugi najveći dio zbirke čine tekstilni predmeti.

Domaće platno su žene od davnina izrađivale sve dok ga nije zamijenilo industrijski proizvedeno platno koje je naš seljak prihvatio zajedno s ostalim industrijskim proizvodima. Od domaćeg platna su se izrađivali predmeti koji su koristi u kućanstvu (ručnici, stolnjaci, prekrivači, plahte, jastučnice) i odjeća. Najstarije tehnike izrade platna i njegovo ukrašavanje te oblicij odjevnih predmeta sačuvali su se u zapadnim dijelovima oko sela K. Ivanec. Jednostavno tkanje od lana ili konoplje je bilo ukrašeno tehnikom *na prebor* u crvenoj ili crnoj

boji. Velik je broj predmeta, izrađenih ovom tehnikom, sačuvan u muzeju. I u ivanečkoj nošnji sačuvani su neki stari oblici, a svojom ljepotom ističu se **opleček** i **po-culica**. Osnovni dijelovi ženske i muške nošnje jednostavnih krojeva, sastavljeni od ravni polovica platna. Ostali dijelovi nošnje izrađeni su od kupovnog platna i nešto kompliciranijih krojeva, u čemu je vidljiv građanski utjecaj. **Fertun** je sašiven od crnog glota, **marame** su svilene ili vunene, prsluci izrađeni od pliša s imitacijom crnog krzna, a čizme ukrašene šarenim stepovima preuzete od Mađara. kompliciranijeg je kroja i kaputić, **tušlin**, od crnog sukna ili glota. No, mnogo jači utjecaji građanskih oblika mogu se vidjeti na pojedinim dijelovima nošnje u krajevima istočno od Kopri-vice. Ti krajevi su bili uključeni u područje Vojne kra-jine pa su vidljivi građanski i vojnički utjecaji sasvim razumljivi. Novi utjecaji se uočavaju kroz prihvaćanje industrijski proizvedenih materijala kao što su glot, atlas, svila, pamuk. Građanski krojevi su naročito uoč-ljivi u gornjim odjevnim predmetima – bluzama i kapu-tićima. Tri su zanimljiva oblika. Kaputić zvan **tušlin** sašivan je od pliša, sukna ili glota crne boje. Krojen uz ti-jelo, naglašenog struka. Ispod struka se naglo širi. Takav oblik dobiven je vrlo kompliciranim krojem kod kojeg su leđa sastavljena od šest posebno krojenih dije-lova. Drugi oblik ženskog kratkog kaputića naziva se

surka. Sašiven je od crnog sukna. Kratak je i blaga tra-pezastog kroja, dugih i uskih rukava i okruglog vratnog izreza. Kopča se sa prednje strane. Ukrašen je crnom saten trakom koja teče uz rubove kaputića i rukava te oko džepova. Treći oblik je **surčica**. To je ženska bluz-a sašivena od atlas svile. Ima ih plave, sive ili crne boje. Kratke su i blago trapezastog kroja, uskih i dugačkih rukava, stojećeg ovratnika, a kopča se sprijeda. Ukraše-na je kupovnim svilenim trakama, čipkom i sitnim naborima od iste atlas svile po donjem rubu bluze i ruka-va, a čipke ukrašavaju i prednjice. I ostali dijelovi noš-nje su izrađeni od istih materijala (**suknje**, **fertuni**, **po-culice**). Na poculicama se kao ukras uz mnoštvo traka i čipke stavljala i spiralno uvijena srebrnasta žičica obli-kovana u cvjetice i listiće.

Ostali upotrebnii predmeti poput ručnika, stolnjaka i ostalog su se izrađivali od kupovnog finog pamučnog ili lanenog platna. Za ukrašavanje su korištene novije teh-nike poput *šlinganja* ili drugog veza izvedenog kupo-nvim koncem živih boja.

Treću veliku grupu čine posude od gline. One su bile namijenjene za čuvanje raznih namirnica i tekućina te za pripremanje jela. Oblici posuda su raznovrsni, prilagođeni namjeni.

Najveći je broj čupova različitih oblika i namjene. Oni imaju i svoje specifične nazive koji govore šta se u

Muzejski postav grnčarije u MGK

dotičnoj posudi čuva. **Čup maslenjak** širokog je trbušastog oblika, širokog grla i sa dvije ručke. U njemu se čuvala mast. U **štubljaku**, čupu s visokim vratom, širokim grlom i malim niskim trbuhom, čuvalo se kiselo mlijeko. **Octenka, sirnica** trbušasta je posuda, niskog suženog vrata, s jednom ručkom i *cecekom* malim uskim izljevom na trbuhu posude. U njoj se čuvalo ocat ili voda. **Putra** ima široki trbuh i usko izduženo grlo koje često završava reljefnim prstenovima. Ima i jednu ručku, a ponekad i *cecek* kroz koji se tekućina pila i izlivala. Služila je za držanje vode, vina i octa.

Svakako najpoznatiji oblik, koji se često može i danas naći u mnogim kućama u upotrebi, je **vrč** ili **kanta**. Debelog je trbuha, te suženog vrata s lijevkom. Ima i jednu ručku. Najčešće se u njemu držalo vino ili voda. Utrostručena i umanjena varijanta takvog vrča je i **trlikum** iz kojeg se pilo vino.

U upotrebi su bili i glineni **lonci**. Debeli su i trbušasti, širokog otvora s rubom izvijenim prema van i s malim izljevom. I u njemu se čuvala mast ili mlijeko.

Boce koje su se koristile bile su kupovni proizvodi, često stranog porijekla. Valjkastog su oblika, uske i visoke s uskim grlom. Bile su pravljene od gline posebnog sastava koji smanjuje poroznost (kamenina). Na mnogima se može naći žig proizvođača u obliku malog medaljona na stijenki posude. Bile su najpogodnije za čuvanje rakije, vina ili vode.

Brojne su posude koje su služile za pripremanje hrane. Za tu svrhu je najčešće koristila **tronožna posuda s ručkom**. U njoj se hrana kuhala na otvorenom ognjštu. Osim nje dobro su za tu svrhu poslužile i razne **zdjele, lonci i lončići** te **tanjuri**. a oblik im se bitno ne razlikuje od uobičajenog.

Neki od oblika glinenih posuda strogo su namjenskog oblika, a u zbirci su zastupljene manjim brojem primjeka. Koristile su se kod pripremanja nekih vrsta jela. Jedna od takvih posuda je **cjedilo** ili **dunšlag**. To je zdjela koja ima rupičasto dno i stijenke. Ima i ručku, a

neke i tri nožice. **Protvan, cimplat**, je posuda namijenjena za pečenje kruha, kolača i drugih vrsta jela u pećnici. Mogu biti četvrtastog i kružnog oblika. Četvrtasti su veći ili manji, a neki imaju ručku ili dvije. Okrugli pak imaju izvijeni valoviti rub posude i isključivo služe za pripremanje kolača. Njima srodan je i **kuglof**. Njemu su stranice više i uzljebljene, a manjeg je promjera.

Mutilnica se, iako u manjoj mjeri, izrađivala i od gline. Imala je oblik visokog vrča s malo naglašenim trbuhom i širokim, na vrhu, prema van izvijenim niskim vratom te ručkom.

Veoma malo je sačuvanih **pekvi, crepnjača**. U našoj zbirci su dvije. Njena upotreba je vrlo raširena, a služila je za prečenje kruha na otvorenom ognjštu. Oblika je okrenute zdjele (poklopca). Na vrhu, tjemenu, ima otvor za paru i ručku. Po stijenci se nalaze koncentrični prstenovi od glinenih valjušaka koji zadržavaju pepeo i žar. Nije glazirana.

Jedan dio glinenih posuda su proizvodi zagorskih lončara. Oni su u Podravinu dolazili na sajmove prodavati svoje proizvode. Dijelom su to proizvodi lončarskih obrtnika kojih je uz ostale obrtnike nekada bilo u Koprivnici i okolici.⁷ Manji dio proizveli su sami seljaci, ali su oni radili samo toliko koliko im je trebalo za potrebe vlastitog domaćinstva.

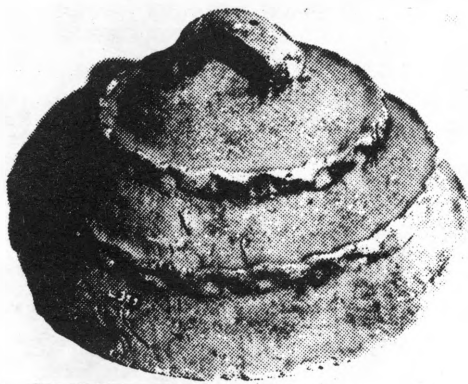
Za izradu posuda koristila se masna glina. Ponekad je bila miješana s nekim drugim sastojcima kako bi joj se svojstva poboljšala. Znao se dodati riječni pijesak pa su se dobile posude hrapave površine koje su zbog tog svojstva nazivane *srabljivec*. Takva posuda se nije glazirala. Koristila se i vrsta gline koja u sebi ima veći postotak kaolina i kvarcnog pijeska. Ta vrsta gline naziva se *kamenina* jer je tvrda i manje porozna, po svojstvu bliža kamenu. Zato su se posude izrađene od te gline najčešće koristile za držanje tekućine.

Posude su bile i lijepo ukrašene. Glazure kojima su se posude prevlačile, osim što su smanjivale poroznost, bile su i lijepa dekoracija. Prevladavaju glazure žute, smeđe i zelene boje, a u manjoj mjeri ima i crvene, plave i sive. Veći dio posuda glaziran je izvana i iznutra. Manji dio je glaziran samo iznutra ili uopće nije. Takve posude su ukrašene običnom bojom. Razni su i motivi koji su se izvodili u glazuri. Obično su to biljni i geometrijski pa čak i poneki stilizirani životinjski ili ljudski lik. Ima i reljefno izvedene dekoracije, u obliku ugrebenih koncentričnih linija ili prstenova od glinenih valjušaka. Većina ih je izrađena krajem 19. stoljeća.

Četvrti, veliki dio zbirke predstavljaju predmeti od metala. U tu grupu spada razno oruđe za rad u kući i na polju te alati (kovački, potkivački, postolarski, užarski).

Kovački alat nabavljen je kod majstora kovača Đure Tureka iz Peteranca. Alat je rađen ručno u samoj radionici, a neki dijelovi su primjeri majsterštika⁸ pa je i zbog te činjenice vrijednost zbirke velika. Kovački alat čine različiti oblici **čekića, kliješta, probijača za rupe, nakovanj i mijeh, turpije, ključevi**. Alat je nadopunjen i nekim od proizvoda kovača (potkova i čavli). U nazivima alatki prevladavaju germanizmi.⁹

Od ostalog pribora i alatki, neki su se koristili za rad na polju i oko kuće: **srpovi, kose, kosiri, čekići, pile, škare, sjekire, vile, brusevi i babice, švarbe** (proizvodi kovača); a neki su služili kao pomagala u domaćinstvu: **muzari, mikseri, mućkala, lampasi, svijećnjaci, jedaći pribor, posude** (tronožne, cjedila, modle). Osim navedenih tu su još i **zvona, brave i ključevi, utezi i vage**. Posebnu grupu unutar predmeta od metala čine različite **stupice i zamke**. Neke su djelomično izrađene od drveta, a djelomično od metala. U tu grupu

Zemljana pekva

Pisanice u muzejskoj postavi MGK

spadaju štakornice i mišolovke koje sam već spomenu- la kod obrade drvenarije. **Štakornice** su izrađene u obliku drvene kutije s pokretnim poklopcem i zasunom koji se pokreće pomicanjem mamca. **Mišolovka** je drvena s metalnom oprugom i omčom. U cijelosti izrađene od metala su **zamke**. Dva su tipa zamki. Prva zvana **železo** je metalna, velika, za lisice i vukove. Izrađivali su ih kovači ili vještiji seljaci. Te su četvrtastog oblika, a sastoje se od pokretnih hvataljki sa zupcima koje zateže čelična opruga. Manje zamke su služile za lov manjih životinja i ptica. Okruglog su oblika i s hvataljkama bez zubaca.¹⁰

Ostali dio zbirke, petu grupu, čine predmeti od kože, slame, lika, šibe, roga, tikvice, stakla i drugih materijala koji su zastupljeni s malim brojem predmeta.

Od slame i lika te šibe su ispleteni **koševi** i **košarice** raznih oblika, veličina i namjene. U košaricama, ispletenim spiralno od strukova slame i vezane likom, čuvalo se brašno ili žito. Bilo ih je manjih i plitkih ili su veće, više i sa poklopcem. U drugima, pletenim od šibe, nosila se hrana (na polje, pijac ili u crkvu). Takve korpe su se nosile na glavi pomoću spodnjaka ili punta (podložak od krpa) da košara ne žulja. **Basač** je košara bez dna, ispletena od vrbovog šiblja s kojom su se lovile ribe u plićaku.

Od kože su napravljene **torbe** s dugim remenom za nošenje preko ramena u kojima se nosila hrana vino u vinograd, **opanci** s remenima za pritezanje, **čizme**, ivanečke, od crne kože s ukrasnim štepovima, **bičevi** i **remeni**.

Kravlj rog se koristio kao materijal za izradu **vodera** i posuda u kojima se čuvao barut.

Osušena tikvica je poslužila kao **čutura** za vino ili vodu ili kao pomagalo za vađenje vina iz bačve.

Od predmeta izrađenih u staklu su slike tzv. **glaze**, **stolne lampice**, **tintarnice**.

U tu grupu uvrstila sam i nekolicinu **pločica za pisanje** kakvima su se nekada djeca služila u školi.

Posebno interesantno poglavlje unutar ove grupe čine **pisanice**. Pisanice se ističu ljepotom i načinom ukrašavanja koji je za njih specifičan. Postojala su dva osnovna načina ukrašavanja poznata u ovom kraju. Prvi način je **šaranje voskom**. Izvodi se tako da se na jaje prije bojenja voskom iscertaju motivi. Kod bojenja dijelovi prevučeni voskom ostaju neobojeni, a zbog specifičnosti tehnike motivi su veliki i grubi. Druga tehnika je **šaranje grebenjem**. Jaja se prvo oboje, a motivi se tek onda ucrtavaju grebenjem nekim oštrim predmetom. Motivi izvedeni na taj način su finiji, sitniji i precizniji. Na oba načina pisanice se ukrašavaju biljnim ornamentom, a kod bojenja najčešće se koristi crno-crvena kombinacija. Nisu svi bili vješti u ukrašavanu pisanica. Svojom umješnošću se isticao Bolto Kuštrak iz Miholjanca.¹¹ Prve pisanice su za muzej nabavljene još 1947. g. u Kunovcu, i danas predstavljaju rijetkost jer se teško može pronaći čovjek koji bi ih mogao izraditi na tako fin način.

Velik je i raznovrstan broj etnografskih predmeta čuvanih u ovom muzeju. Zato se javila potreba za etnologom koji bi se bavio samo ovim dijelom muzejske zbirke. Kod tog posla nailazi se na niz teškoća koje su prozrokovane prije svega nepovoljnim uvjetima za rad na očuvanju tako velike zbirke. Svi zastupljeni materijali od kojih su muzejski predmeti načinjeni (od drveta,

tekstila, metala, kože ili slame) podložni su starenju i propadanju. U lošim uvjetima (kao što su u zgradi ovog muzeja), u prostorima s puno vlage i prašine, izloženi djelovanju raznih štetnih insekata, ti procesi umjesto da se nastoje što više usporiti, uvelike su ubrzani. To stvara znatne poteškoće prije svega kod čuvanja i zaštite predmeta, a isto tako i kod njihove znanstvene obrade. Jer kakve svrhe ima gomilati predmete u muzej u

kojem oni nemaju osigurane potrebne uvjete za svoj »normalan život« već propadaju i dalje kao da i dalje stoje u nekom zabačenom kutku starog staglja ili vlažnog i mračnog podruma? Zbog toga bi prvi i osnovni zadatak trebao biti da se predmetima koji su do sada pohranjeni u muzeju pronađe i osigura prostor za njihovo pravilno i sigurno deponiranje čime bi se ujedno i stručnjaku omogućio lakši i bolji pristup i rad na stručnoj obradi.

BILJEŠKE:

1. Zb. muz. gr. Kpc, god. I, sv. 2, str. 32, 1946.
2. L. Brozović, Građa za povijest Koprivnice, str. 126, 1978. – navodi koprivničke tiskare: Vošicki, Kostinčer, Neugebauer, Senjan, Loborec.
3. Zb. muz. gr. Kpc, god. I, sv. 3, str. 35, 1946. – L. Brozović objavljuje crtež jednog od prvih glinenih vrčeva dospjelih u muzej na kojem se nalazi natpist: »... Josephus Daniel Lonczar...« Josip Danijel je vjerojatno bilo lončar koji se doselio u Koprivnicu gdje je i umro. A osim njega bilo je više lončarskih obrtnika u Koprivnici koji su bili udruženi u cehovsko udruženje. Već 1783. g. je prema nekim podacima u Koprivnici bilo pet lončara obrtnika.
4. L. Brozović, Građa za povijest Koprivnice, str. 121–127, 1978. – Navodi cijeli spisak obrtnika koji su 1783. bili registrirani u Koprivnici, a među njima bilo je stolara, zlatara, kožara, licitara, čizmara, užara, kovača, tesara, lončara, mesara, remenara, postolara tkalaca, tokara, bačvara i dr.
5. J. Fluksi, Preslice u Podravini, PZ 1980, str. 296–310, 1980.
6. L. Brozović, Bidermajersko pokućstvo u seljaka srednje Pod980.
6. L. Brozović, Bidermajersko pokućstvo u seljaka srednje Podravine, Zb. muz. gr. Kpc., god III, sv. 1(7), str. 98–102, 1947.
7. L. Brozović, Građa za povijest Koprivnice, str. 125, 1978. – Navodi da su uz ostale obrtnike u popisu 1783. g. bili zabilježeni i lončari udruženi u cehovsko udruženje. Bilo ih je pet, s dva pomoćnika i četiri šegrtu. A u vrijeme kad je L. Brozović radio na tim podacima u Koprivnici je djelovao još jedan lončar. Bio je to Semac, lončar i pećar.
8. Majsterštuk – majstorsko djelo koje je svaki šegrt izrađivao kod polaganja djetićkog ispita, nakon završenog školovanja
9. J. Fluksi, Zbirka kovačkog alata MGKpc, PZ 1984, str. 202–226, 1984.
10. J. Fluksi, Naprave za lov štetočina i gamadi, Muzejski vjesnik br. 6, str. 68–70, 1983.
11. M. Gušić, Podravske pisanice, Zb. muz. gr. Kpc., god I, sv. 2, str. 29–32, 1946.

LITERATURA:

1. Dr. L. Brozović, Građa za povijest Koprivnice, Koprivnica, 1978.
2. Josip Turković, Podravsko rukotvorje, Koprivnica, 1978.
3. Katica Benc-Bošković, Narodna nošnja Podravine, Koprivnički Ivanec, Zagreb 1986.
4. Podravski zbornik '80, Koprivnica 1980.
5. Podravski zbornik '84, Koprivnica 1984.
6. Muzejski vjesnik 2, Koprivnica, 1979.
7. Muzejski vjesnik 6, Čakovec, 1983.
8. Vodič kroz muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 1975.
9. Katalog izložbe »Keramika u SZ Hrvatskoje«, Varaždin, 1980.
10. Katalog izložbe »Tradicijsko oblikovanje i ukrašavanje drveta«, Koprivnica, 1987.
11. Katalog izložbe »Tekstilno rukotvorstvo koprivničke Podravine«, Koprivnica, 1988.
12. Dnevnik predmeta MGK I.
13. Dokumentacija etnografske zbirke Muzeja grada Koprivnice